

ARTS, CULTURAL STUDIES AND ETHNOGRAPHY

Bîzgu Tatiana Gheorghe

lector universitar

Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova

VESTIMENTAȚIA DACICĂ CA ORIGINE A DEZVOLTĂRII PORTULUI TRADIȚIONAL DIN MOLDOVA

Adnotare: Traco-geto-dacii sunt o temelie pentru dezvoltarea mai multor națiuni pe continentul nostru, migrând din spațiul de origine Carpato-Dunărean. Cele mai importante surse de studiere a costumului dacilor rămân a fi cetățile dace, metopele monumentului triumfal de la Adamclissi (Dobrogea), basoreliefurile Columnei lui Traian (Roma) precum și fragmente de stele funerare descoperite pe teritoriul Daciei. Pe parcursul evoluției sale, costumele dacilor au adoptat unele elemente din vestimentația popoarelor conlocuitoare, reușind însă să păstreze în marea lor majoritate piesele vestimentare locale: cămașa încrețită la gât, catrința, cingătorile, dar mai ales pe cele potrivite climei mai reci, ca bondițele, cojoacele de blană, opincile și căciulile țuguiate. Analizând comparativ elementele costumului dacic și formele de port popular autohton putem observa o continuitate uimitoare a tipurilor vestimentare antice purtate de daci. Modificările timpului se referă doar la diversitatea materialelor utilizate și tehnologiile de prelucrare ale acestora.

Cuvinte cheie: costum tradițional, dacii, romanizare, port popular, vestimentație, țesături.

Portul tradițional ca emblema de recunoaștere, de identificare a unui etnos, reprezintă un semn distinctiv prin care populația majoritară s-a individualizat față de naționalitățile conlocuitoare. Costumele populare au alături de limbă, obiceiuri, tradiții, ritualuri un rol important în afirmarea și dezvoltarea conștiinței naționale și reprezintă o recapitulare simbolică a vieții strămoșilor. Istoria vestimentației este necesar de studiat integrat locului și timpului din care face parte. Lucrarea de față încearcă să privească imaginea rădăcinilor portului tradițional din Moldova.

Traco-geto-dacii sunt o temelie pentru dezvoltarea mai multor popoare pe continentul nostru, migrând din spațiul de origine Carpato-Dunărean.

Poporul traco-geto-dacilor era pomenit documentar din secolul VI î.Hr. Înveșmântați în zale, ei purtau coiful ascuțit, în armonie cu încălțăminte cu vârful

alungit, atestând înrudirea idealului uman cu cel al etruscilor contemporani. Urmașii lor, dacii, au constituit un stat centralizat sub regii Burebista și Decebal. Dacia a fost cucerită de romani în anul 106, iar provincia a suferit un proces de romanizare.

Dacii locuiau în orașe-cetăți, cuprinzând locuințe, sanctuare și fortificații, decorația clădirilor ca și a obiectelor fiind alcătuită mai cu seamă din motive abstracte. Acesta se deduce din imaginile datorate sculptorilor romani care au consemnat în reliefuri istoria războaielor daco-romane [4. p.57].

Cele mai importante surse de cercetare a costumului dacilor rămân a fi cetățile dace, metopele monumentului triumfal de la Adamclissi (Dobrogea) (fig.1), basoreliefurile Columnei lui Traian (Roma) precum și fragmente de stele funerare pe teritoriul Daciei.

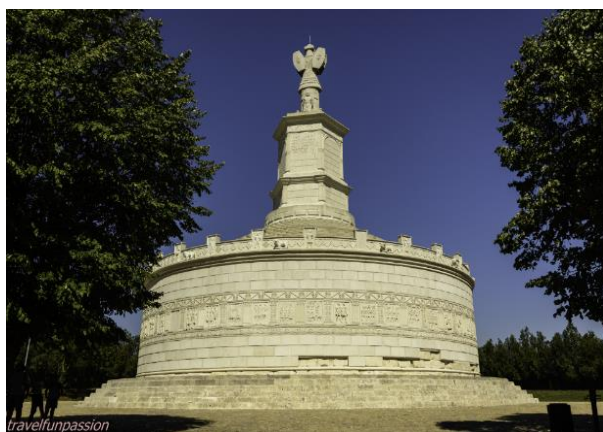

Fig.1 Monumentul de la Adamklissi(Dobrogea) este o sursă importantă de studiere a costumului dacilor.

Sursa: <http://travelfunpassion.com/adamclisi-insursiune-in-istoria-dobrogeana/>

Acesat:15.10.2020

În „Studii și cercetări de istoria artei” Florescu Florea mărturisește: „Fiecare din aceste piese de arhitectură monumentală, dacă sau romană și în ansamblu arta plastică antică ilustrează unele aspecte de viață și cultură a geto-dacilor” [7. p.32-33]. Cămașa încrețită la gât apare și pe statuete neolitice, apoi sistematic pe alte însemne dacice, dar și ilirice. Cercetătorii vorbesc despre o asemănare importantă între costumele dacice, fie bărbătesc, fie femeiesc și cel iliric. Este vorba de un spațiu comun, unde se vorbea aceeași limbă și existau și elemente culturale românești.

Reprezentările sculptate în antichitate, îi înfățișează pe daci avînd siluete robuste puse în valoare de veșmintele confecționate din țesături de casă, cu croială simplă, lipsite de elemente decorative expresive. Un aspect important care trebuie menționat este decența costumului dacic, lipsit de volum exagerat.

Principalele documente asupra costumelor, reliefurile Columnei lui Traian de la Roma și cele ale monumentului Tropaeum Traiani de la Adamclissi (Dobrogea), nu indică prea mari deosebiri de rang. Siluetele vestimentare ale dacilor se contură cilindric, cu suprafețe relativ mari înnobilate în zona gâtului și taliei de pliuri ușoare formate prin încrețire. Veșmintele înfășoară formele corpului fără să le muleze prea îndrăzneț.

Pictural, lipsesc mărturii indicând coloritul vestimentației. Analizând documentele vremii, putem doar presupune că cromatica era susținută de nuanțele naturale ale materialelor: nuanțe de alb-bej, culoarea naturală a lânii de oi. Materialele folosite erau de proveniență vegetală precum pânza de in sau cânepă, și animală: stofa de lână, piei și blanuri. Pentru a obține material necesare dacii practicau meșteșugul țesutului, dar cunoșteau și diferite procedee de obținere a texturilor prin împâslire. Ulterior îmbinarea tehnicilor de țesut și a celor de prelucrare prin piure a generat obținerea unor stoffe cu calități excepționale și anume postavul.

În decorul podoabelor deseori sunt folosite motive vegetale sau fantastice, lanțuri ornamentale sau îmbinări de inele, palmete și capete de animale stilizate.

Costumul purtat de bărbați era compus din cămașă cu mâneca lungă care avea o croială simplă din panouri rupte pe fir, nerăscroite cu foarfeca fiind asamblată din fâșii drepte de țesătură. Despicăturile laterale ale cămășii erau prevăzute pentru comoditate în timpul mișcării. În zona taliei cămașa era încinsă cu cingători din piele sau textile. Bărbații purtau cămașa cu pantaloni până la glezne, destul de strâmți. Pe metopele de la Adamclissi se văd ȋțarii foarte lungi din pânză, care se încrețesc pe picior formând falduri orizontale. Asemenea ȋțari de lână, se purtau de moldoveni pîna la începutul secolului al XX-lea.

Pe cap, nobilii (pileati) purtau o căciulă țuguiată din blană sau păslă, pe cînd poporul de rînd (comati), umbla cu capul descoperit. Pe vreme rea, toți foloseau

gluga, care a rezistat în timp transformându-se în piesa costumului popular moldovenesc - manta cu glugă. Deasupra, iarna, dacii purtau un cojoc cu blana pe dinăuntru sau pe dinafară. În picioare, opincile de formă specifică erau croite din talpă, strânse cu nojițe [4. p.59].

Valentin Zelenciuc în lucrare „Tipologia portului popular din Basarabia în contextul structurii costumului național românesc în imagini și performanțe în etnologia românească” scrie: „Camașa dreaptă a fost atestată pe monumentele istorice de la Adamklissi și pe Columna lui Traian din Roma, în vestimentația dacilor. Probabil acest tip de cămașă este reprezentat pe frescele din mănăstirea Voroneț în scenele aratului și cositului.” [9. p.361].

„Cămașa bărbătească croită dintr-o bucată, largă și lungă, de dimensiuni impresoinante, are o mare răspândire în Moldova, fiind cel mai arhaic tip.” „Cămașa cu fustă de origine sud-balcanică este de origine ilirică ce se practică din Mehedinți până în Nordul Moldovei, având un croi mai nou pătruns în Moldova. Cămășile de la sfârșitul secolului al XIX-lea aveau fusta cusută de stanul cămășii, pe când cele mai noi sunt cu fustă separată.” - așa Pavel Emilia descrie cea mai importantă piesă din costumul popular moldovenesc [5. p.11-12].

Emilia Pavel în lucrarea Costumul popular moldovenesc, constată faptul: „Îțarii de picior, reprezentați pe metopele Monumentului de la Adamclissi, redau prototipul îțarilor moldovenești cu crețuri din Bosanci – Suceava sau din Moldova centrală. De la români, îțarii au fost preluați de către ceangăi și huțuli.” [5. p.11].

Costumul feminin diferenția în funcție de clasele sociale. Pe monumentul de la Adamclissi sunt reprezentate femeii în costum de vară, cu capul descoperit (fig.2). Îmbrăcămintea lor era alcatuită dintr-o cămașă încrețită la gât, cu mâneci scurte, peste care este încinsă de la brâu în jos o bucată de țesătură asemeni catrinței. Pe Columna lui Traian se observă câteva femei din clasa privilegiată, cu părul lung acoperit cu năframă legată la spate. Pe trup vedem rochie largă, necroită ca în Grecia și Roma antică și mantie drapată. Descifrarea acestui mod de drapaj permit soluții inedite pentru multiplele feluri de așezare pe trup a țesăturii în antichitate [4. p.60].

Fig.2 Femei dace pe metopele de la Adamclisi

Sursa: <http://www.hetel.ro/adevarul-despre-tropaeum-traiani/> Acesat:15.10.2020

Există însă și reprezentări ale femeilor care poartă părul strâns în coc, sau pieptănat cu cărare la mijloc și împletit în cosițe. Ținuta elegantă, înfățișată pe Columna lui Traian se compune dintr-o rochie-tunică lungă, peste care era drapată ingenios o mantie largă.

Pe stea funerară iliră din Muzeul din Zagreb putem să vedem asemănarea între costumul dacic, iliric și cel românesc. În zona de munte a Moldovei preoritar se purta catrința, dar în Podișul Moldovei se purtau fuste. Pentru sărbători se confecționau din țesătură de lână și bumbac, în 4-5 ite, și vopsite în culorile cafeniu, vișiniu, bleumarin. Se croiau largi și lungi pînă la pământ, la brâu se fixau în pliuri sau se încrețeau. Fusta din Mirosllovești, Iași de culoare vișinie, este decorată cu ornamente unde predomină motivul ”miez de nucă” în culori diferite. Ornamentele erau pe fiecare din trei volane al fustei. Pliurile erau de dimensiuni diferite [2. p.26]. Dacă în zona muntoasă catrința purtată de către femei este piesa de port caracteristică, în zona de podiș fusta elimină catrința [5. p.11]. Un rol aparte în ținutele femeilor aveau bijuteriile și accesoriile vestimentare. Datorita calităților materialelor din care au fost confecționate unele din acestea pot fi analizate pe viu, deoarece sunt păstrate în colecțiile muzeelor lumii. Podoabele și obiectele din metal prețios găsite în săpăturile arheologice dau dovadă de multă maiestrie și ingeniozitate.

Asortate cu costumul de forme simple cu o gamă cromatică modestă bijuteriile și accesoriile vestimentare creau o imagine impresionantă accentuind prin strălucirea lor spiritualitatea puternică a dacilor.

În urma cuceririi romane (106-271 d. Hr.) în Dacia a avut loc un proces intensiv de romanizare. S-au construit șosele, clădiri noi, amfiteatre, mai ales în capitala Ulpia Traiana, dar și în orașele noi în stil roman, cu ziduri masive, arcuri semicirculare pe stâlpi și coloane corintice. A fost introdusă ceramica de tip roman, iar în textile inul. Idealul uman era cel al cetățeanului Romei, reprezentat în Dacia mai ales de ostașul puternic, rezistent, voinic, bine legat, ca și de omul politic cu silueta amplă, supradimensionată de toga cu forme circulare [4. p.60].

În Dacia romană, locuitorii orașelor au adoptat în mare măsură vestimentația cuceritorilor: bărbații tunica și toga cetățenilor romani, diversele mantii care au înlocuit treptat toga, ca și încălțăminte specifică, iar femeile stola și palla, păstrând însă toți și unele piese vestimentare locale, potrivite climei mai reci, ca șubele de blană. Căciulile mițoase, din miel au fost unul din elementele cele mai constante. Sătenii au rămas, fără îndoială, credincioși vechiului port, care și-a păstrat structura neschimbată și în secolele următoare, în timpul migrației popoarelor, alcătuind fondul costumului popular până în zilele noastre [4. p.60].

Marele sociolog Dimitrie Draghicescu în lucrarea „Din psihologia poporului român” a redat adevărul asupra profilului moral-spiritual al strămoșilor noștri: „în scurte cuvinte, psihologia Geto-Dacilor era aceasta: popor de păstori de o adâncă religiozitate față de credința în nemurirea sufletului, viteaz și crud, cumpătat, disprețuitor de moarte, cu o voință puternică, și o minte ageră, deschisă și vioaie...” [3. p.7].

Bineînțeles că pe parcursul evoluției sale, costumul dacilor a adoptat și unele elemente din vestimentația popoarelor conlocuitoare, reușind însă să păstreze în marea lor majoritate piesele vestimentare locale: cămașa încrețită la gât, catrința, cingătorile, dar mai ales pe cele potrivite climei mai reci, ca bondițele, cojoacele de blană, opincile și căciulile țuguiate. Vestigii ale acestora mai pot fi admirate în ținutele străbunilor de la țară. Deși elementele principale ale portului nostru popular nu s-au schimbat foarte mult din punctul de vedere al croielii, în schimb atunci când

vine vorba de ornamentație, modelele s-au diversificat de-a lungul timpului, existând în prezent specifice pentru regiunile din țara noastră.

Trăsăturile generale au aceeași asemănare pe tot cuprinsul țării, având desigur deosebiri de amănunte, cu schimbări de formă, croială sau doar de modul de folosire a pieptănăturii și a podoabelor. El are ca trăsătură esențială unitatea în varietate, diferitele costume fiind caracteristice regiunilor și zonelor respective.

Deși sub aspect decorativ se diferențiază de la o zonă etnografică la alta, portul popular moldovenesc constituie o unitate etnoculturală care s-a transmis prin perioada feudală din fondul arhaic autohton, de la străbunii noștri daci. În perioada feudală, portul popular al țării noastre prezintă aceleași forme pe care le regăsim până în contemporanitate. Acest semnificativ proces cultural, de păstrare în forme nealterate a elementelor de bază ale îmbrăcămintei, a fost încă din veacul trecut pus în evidență de etnografi și istorici și constituie un fenomen specific culturii noastre populare. [5.P. 9-10].

Conform cercetărilor, costumul popular a trecut prin diferite etape de-a lungul istoriei. În prima etapă hainele tradiționale au cunoscut o diferențiere față de cele ale popoarelor vecine, creându-se, concomitent, cromatica, modele și motive diferite pentru zonele țării, dar și pentru categorii de vârstă.

Moldova a fost împărțită de-a lungul timpului în patru zone folclorice. Acest sistem de diviziuni, evidențiază multitudinea de obiceiuri, tradiții, datini care relevă identitatea moldovenilor, existența lor străveche. Principalele zone etnofrafice moldovei sunt: zona centru, sud, nord, zona malului stâng al Nistrului, care sunt, la rândul lor, subdivizate în zone mai mici, delimitate de un grad mai mare de particularitate în ceea ce privește producțiile folclorice.

În a doua etapă, care a avut loc în plină dezvoltare economică și industrială, materialele industriale au înlocuit textilele casnice. Totodată, au apărut piese cu influență orășenească. „Politică de rusificare în 1818 aduce la o marginalizare progresivă a costumului tradițional de sărbătoare” confirmă etnograful Maria Bâtcă [8. p.151].

În a treia etapa, portul popular a început să fie înlocuit treptat de hainele „orășenești” și să nu mai fie purtat în mod regulat, la treburile casnice. „Dispariția

costumului popular românesc și înlocuirea lui cu haine de influență orășenească s-a accelerat și datorită faptului că stăpânirea imperială lua în derâdere pe cei care se îmbrăcau în portul tradițional” [1, p.12].

A patra etapa – epoca modernă. Apare un costum inedit de inspirație tradițională – costumul etnic modern. Acest costum se poartă pe scenă, la televiziune și este asociat cu dansurile populare, muzica folclorică, dar și cea contemporană. Apare și un nou stil vestimentar cu elemente de croi sau ornament tradițional: stilul etnic [8. p.151]. Astăzi, portul popular se folosește pentru valorificarea tradițiilor artistice, dar și la evenimente sau sărbători locale din regiunile unde se păstrează datini și obiceiuri strămoșilor noștri.

Costumul moldovenesc păstrează elemente străvechi de tip general românesc, ca de exemplu cămașa dacică încrețită la gât, opinca, sumane sau cojoace. În zona de munte a existat cămașa încrețită la gât, cu ”brezărâu” sau ”țitură” cu altiță croită separat, pe când în zona de podiș, tipul arhaic de cămașă denumită și ”cămeșoi” era cea cu mânecă din umăr, asemănătoare croiului cămășii bărbătești. Cămașa cu altiță apare mai târziu în zona de podiș, iar cea cu altiță croită separat, preponderentă în zona de munte, aproape că lipsește din această unitate geografică. Cămașa încrețită la gât o găsim de-a lungul lanțului carpatic... Asemănarea între costumul dacic, iliric și cel românesc constituie dovada că geneza portului românesc este daco-iliră [5. p.11].

Analizând comparativ elementele costumului dacic și formele de port popular autohton, păstrate în colecțiile muzeelor sau în lăzile de zestre a bunicilor, putem observa o continuitate uimitoare a tipurilor vestimentare antice purtate de daci. Modificările timpului se referă doar la diversitatea materialelor utilizate și tehnologiile de prelucrare ale acestora.

Astfel, de-a lungul timpului, elementele principale distinctive ale costumului popular moldovenesc au rămas cămașa (piesa de baza), purtată atât de bărbați, cât și de femei (sub denumirea de ie populară sau tradițională), ȋtarii (specifci costumului popular bărbătesc) și fota sau catrința (prezente în portul tradițional al femeilor) Alte piese vestimentare includ, de asemenea, pieptarul, confecționat din piele de animal, sau căciula influențată de daci – toate acestea fiind specifice sezonului rece.

Costumul popular moldovenesc își găsește rădăcinile în portul strămoșilor noștri traci, geți și daci fiind supus unei continue evoluții și se aseamănă cu cel al popoarelor din Peninsula Balcanică, desigur cu deosebirile care constau în amănunte decorative și colorit. În decursul istoriei, structura și evoluția costumului nostru popular și-a păstrat nealterate caracteristicile esențiale (fig.3).

Fig.3 Secvență de la festivalul Ia Mania 2014. Portul popular moldovenesc (foto Bîzgu Tatiana)

Elementele principale distinctive ale costumului popular moldovenesc au rămas cămașa, ȳtarii, fota sau catrința, pieptarul, brâuul, opincile, căciula influențată de daci. (Foto Bîzgu Tatiana)

Acum 7 milenii moldovenii păstrează limba, obiceiurile, tradițiile strămoșilor și portul național, care este o ”podoabă glorioasă a patrimoniului etnic și simbolizează concepțiile și manifestările artistice ce ne caracterizează” [2. p.53].

Bibliografia:

1. Bâtcă Maria. Dimensiunile spirituale ale Basarabiei. București: Fundația Culturală Libra, 1998.
2. Țurcanu-Ciobanu Viorica. Din istoria costumului: Evoluția în spațiu și timp a costumului în Moldova. Chișinău. Ed. Pontos, 2005, p. 96. p. 26
3. Draghicescu Dimitrie. Din psihologia poporului român. București, 1907.
4. Nanu Adina. Arta, stil, costum. Ed.:Noi Media Print, 2007
5. Pavel Emilia, portul popular moldovenesc. Ed.: Junimea, Iași, 1976. 216p.

CHALLENGES IN SCIENCE OF NOWADAYS

6. Postolachi Elena, O. Horșia. De la fibră la covor. Editura Fundației Culturale Române. București, 1998. P. 133.
7. Florescu Florea. Geneza costumului popular Românesc în "studii și cercetări de istoria artei", 1959, nr. 1, p 32-33.
8. Șofranschi Zinovia. Costumul – protagonist al evoluției artei tradiționale în Moldova. În: Akademos. Studiul artelor și culturologie. 4/2016, p.146-154.
9. Zelenciuc Valentin. Tipologia portului popular din Basarabia în contextul structurii costumului național românesc. În: "imagini și performanțe în etnologia românească. Chișinău, "Știința"; 1992, p. 361.
10. Sursa: <http://travelfunpassion.com/adamclisi-insursiune-in-istoria-dobrogeana/> Acesat: 15.10.2020
11. Sursa: <http://www.hetel.ro/adevarul-despre-tropaeum-traiani/> Acesat:15.10.2020